

Principalele tendințe ale emigrației definitive în România postrevoluționară

1. Emigrația românească între mit și necesitatea unei estimări realiste

Circulația liberă a persoanei, dreptul de a-și părăsi țara de origine și a-și alege reședința în interiorul granițelor altui stat reprezintă una dintre libertățile fundamentale ale cetățeanului înscrisă în Declarația universală a drepturilor omului adoptată la 10 decembrie 1948 de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite ¹.

În societatea românească, această libertate fundamentală atât de îndelung reprimată, în anii dictaturii, se înscrie ca o componentă firească a instaurării noii ordini de drept și a amplei mișcări de liberalizare a proceselor sociale intervenite după revoluția din decembrie, a tuturor acelor transformări de natură politică și economică, care au făcut și fac posibilă, în continuare, redescoperirea sensului și conținutului democrației autentice în țara noastră. Ocrotirea dreptului cetățeanului la liberă circulație reprezintă, de altfel, un important principiu constituțional consemnat în tezele cuprinse în structura proiectului viitoarei constituții a României și care reglementează în următoarea formă modul de funcționare a acestui drept: „Fiecărui cetățean îi este garantat dreptul de a se deplasa și de a-și stabili domiciliul sau reședința oriunde pe teritoriul național, de a călători în străinătate sau de a emigra, precum și de a reveni în țară” (art.3., cap.II; *Drepturile și libertățile fundamentale*) ².

Aplicînd în practică acest drept fundamental, încă înainte de noua sa reglementare constituțională, imediat după revoluție, autoritățile de stat au stabilit o serie de înlesniri pentru facilitarea liberei circulații a cetățeanului constînd în liberalizarea regimului pașapoartelor, desființarea vizei de plecare, acordarea unei sume valutare fixe pentru călătoriile cu scop turistic, în elaborarea altor măsuri capabile să stimuleze fluxul, în ambele sensuri, a circulației unor grupuri largi de populație la nivel internațional. Ca urmare a eliminării obstrucțiilor de natură

¹ Orice, persoană are dreptul de a circula în mod liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor, unui stat. Orice persoană are dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv a sa, și de a reveni în țara sa” (articolul 13).

² „Acest drept—subliniază proiectul viitoarei noastre constituții—poate fi restrins, prin lege sau în temeiul unei legi, numai în cazurile în care aceasta este necesară pentru a face față unui pericol ce ar amenința ordinea constituțională, pentru a preveni riscurile răspîndirii unei epidemii, consecințele unei calamități naturale sau ale celor legate de un sinistru deosebit de grav, precum și pentru protecția minorilor împotriva abandonului sau pentru combaterea unor infracțiuni sau pentru executarea unei condamnări penale” (art. 3-cap. II).

discriminatorie, politice sau birocratice și a sporitei permisivități în acest domeniu, fenomenul ca atare a atins un nivel de la care riscă să nu mai poată fi controlat din punct de vedere social.

Pe de altă parte, fenomene obișnuite în alte părți cum ar fi exodul internațional al populației și al forței de muncă, emigrația temporară sau definitivă, rezultate din tendințele de internaționalizare a procesului economic sau din alte cauze cu caracter individual sau general, național sau internațional, au ajuns, astăzi, să dobândească dimensiuni neobișnuite în conștiința opiniei publice, care, mai ales sub influența mass-mediei, tinde să amplifice și să dramatizeze consecințele unor asemenea fenomene. Ocupându-se, de plidă, de problema plecărilor definitive peste graniță, cu consecințele lor, fără îndoială, importante asupra tendinței cunoscută sub numele de *brain-drain* („exodul creierelor” sau „transferul de inteligență”), o anumită parte a presei noastre avansează cifre dintre cele mai fanteziste (între 1 și 2 milioane de oameni), fără a se baza în aceste estimări pe o sursă realistă de date și informații, singura în măsură să ofere adevăratele proporții ale acestui fenomen cu implicații majore pentru viitorul bunăstării economice a națiunii noastre.

În mod firesc, îngrijorările sînt legitime și ele sporesc în condițiile în care cifrele oficiale avansate de autoritățile altor state vin să le întărească (de exemplu, 12 000 de refugiați în Austria, cu perspectiva ca această cifră să crească și mai mult, 9 000 de încercări de trecere frauduloasă a frontierei în Ungaria, din care 4 000 au reușit, alte mii sau zeci de mii de cetățeni români care solicită rezidență în principalele țări europene din Occident etc.).

Încercînd să răspundă nevoii imperioase de estimare realistă a fenomenului, a dimensiunilor sale cantitative și calitative, studiul prezent, realizat de un colectiv de cercetători din Institutul de Sociologie* își propune să ofere o evaluare preliminară a ansamblului fenomenului emigrației românești, în anul 1990, pornind atît de la consultarea și interpretarea cifrelor oficiale consemnate la nivelul unor organisme specializate ale statului, cît și de la recoltarea unor informații provenind de la surse dintre cele mai variate (în primul rînd discuțiile cu factorii de răspundere și organele competente în acest domeniu). Dincolo de utilitatea sa imediată în planul unei eventuale inițiative legislative, studiul urmărește o cunoaștere riguroasă a fenomenului, propunînd soluții pentru urmărirea sa sistematică în timp, cu mijloace și eforturi sporite, asigurînd, astfel, premisele investigației științifice a unui fenomen ignorat pînă acum de cercetarea sociologică românească.

Abordarea acestei probleme, ca și explicarea științifică reprezintă încă un deziderat, întrucît există numeroase dificultăți de ordin tehnic-informațional și metodologic care împiedică atît realizarea unei imagini de ansamblu asupra fenomenului de emigrație, cît și formularea unor concluzii cu caracter general, valabile pentru toate zonele și județele țării. Aceste dificultăți vizează cu precădere, următoarele aspecte: a. datele și informațiile culese, în principal, de la Direcția de pașapoarte, evidența

* Sorin M. Rădulescu, Dan Banciu și un grup de investigatoare sociale. De menționat că acest studiu are doar un caracter exploratoriu, de unde și natura comentariilor — de esență prioritar statistică.

străinilor și controlul trecerii frontierei și Comisia Națională de Statistică, se referă, cu precădere, la *emigrația definitivă*, nu și la cea temporară (lunară, sezonieră, anuală) care, potrivit unor estimări neoficiale, îmbracă forme destul de alarmante la nivelul unor zone sau județe; **b.** principala sursă de documentare o reprezintă prelucrările făcute pe calculator de Direcția de Pașapoarte pe un eșantion de 26 935 de persoane emigrate definitiv, ceea ce reprezintă peste o treime (34,68%) din numărul total al persoanelor care au părăsit definitiv țara, în perioada 1 ianuarie — 20 noiembrie 1990. Din acest punct de vedere, eșantionul pe baza căruia au fost prelucrate și corelate datele și informațiile privind persoanele emigrate este *reprezentativ*, putându-se face anumite extrapolări și predicții valabile pentru întreaga populație care a emigrat sau urmează să emigreze; **c.** trebuie avut în vedere faptul că unele date sînt incomplete (de pildă, județul Harghita nu este inclus în tabulograme, deși cunoaște un important flux de emigranți) sau sumare, lipsind unele informații privind motivele reale ale emigrării, statusul socio-economic al persoanelor emigrante etc.; **d.** cea mai mare parte a datelor și informațiilor reprezintă simple frecvențe sau intensități în cifre absolute, ceea ce a necesitat o vastă și dificilă operație de regrupare și reanalizare a lor, încercîndu-se stabilirea unor corelații și contingente între diferiți itemi și indicatori; **e.** chiar datele de la Comisia Națională de Statistică au un caracter prea general, necesitînd referiri recente la structura națională a populației (în consecință, a trebuit să utilizăm datele recensămîntului din 1977, care sînt depășite în momentul de față) sau la structura socio-profesională a populației în funcție de ocupația sau profesia de bază (în momentul de față, populația activă este distribuită nu pe profesii sau ocupații, ci pe sectoare de activitate, ceea ce îngreunează serios analiza structurii ocupaționale); **f.** nu au fost obținute date și informații privind evoluția fenomenului emigrației în fostele țări socialiste (Bulgaria, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia etc.) pentru a le compara cu cele referitoare la țara noastră, după cum nu avem informații despre evoluția acestui fenomen în alte țări care se confruntă cu acest fenomen (Grecia, Turcia, Spania etc.).

2. Principalele forme ale fluxului migrațional extern

Ca efect direct al transformărilor cu caracter politic și juridic intervenite după revoluția din decembrie, în țara noastră a fost elaborat un larg evantai de măsuri avînd ca scop imediat restabilirea dreptului persoanei la liberă circulație la nivel internațional, liberalizarea regimului pașapoartelor și desființarea oricăror restricții care atentează la libertatea cetățeanului de a călători nestingherit peste hotare. S-a trecut astfel, de la o reglementare extrem de rigidă și coercitivă, în acest domeniu, specifică anilor de dictatură, la un regim caracterizat printr-o largă permisivitate, care a făcut posibilă, încă din primele luni de după revoluție, mișcarea unor mari mase de cetățeni români în străinătate.

În consecință, fluxurile migraționale au atins cote extrem de înalte, de neconceput în anii trecuți, ajungîndu-se chiar la situația în care fe-

nomenul nu mai poate fi controlat din punct de vedere informațional. De aici, apariția unor îngrijorări legitime care fac necesară o estimare cât mai realistă a fenomenului.

În prezent, mișcarea internațională a populației românești are loc în următoarele forme :

a. *călătorii turistice* : Mirajul călătoriilor atrage tot mai multe grupuri de populație spre zone socotite altădată inaccesibile.

Desființarea vizelor turistice și acordarea unei sume valutare fixe la plecare reprezintă înlesniri de care se grăbesc să profite tot mai multe grupuri de cetățeni, unii pentru a comercializa bunuri și a dobândi venituri suplimentare, alții pentru a se bucura pur și simplu de plăcerea călătoriei. De aceste călătorii organizate pe cont propriu sau prin intermediul unor agenții turistice profită mai ales grupurile caracterizate, în mod tradițional, printr-o mare mobilitate și un deosebit spirit întreprinzător (populația de țigani, de exemplu). Călătoriile turistice reprezintă, se pare, cea mai importantă sursă a fluxului migrațional extern, deoarece în urma plecărilor în acest scop o parte a populației nu se mai întoarce în țară, optînd pentru rămînerea definitivă în străinătate.

În prezent, dacă numărul de pașapoarte turistice poate fi estimat cu oarecare precizie (peste 3,5 milioane persoane în perioada 31 ianuarie — 30 noiembrie 1990)*, nu se poate preciza în nici un fel numărul celor care și-au stabilit definitiv rezidența în străinătate, deoarece desființarea vizei de plecare face imposibilă ținerea unei evidențe riguroase a ieșirilor. Un pașaport turistic este valabil timp de 5 ani de zile, în care timp posesorul lui poate opta pentru ambele variante : să rămînă definitiv în străinătate, dacă condițiile de acolo îi permit, sau să se întoarcă în țară. Pe de altă parte, eliberarea unui asemenea pașaport nu implică automat și folosirea lui imediată. Aceasta împiedică autoritățile de resort de a controla din punct de vedere informațional fenomenul, neexistînd nici un contact reglementat riguros între Direcția Pașapoarte, punctele de frontieră, oficiile diplomatice sau Direcția Consulară și alte instituții sau organisme care ar putea ține evidența intrărilor și ieșirilor.

Ca urmare, fluxul migrațional extern din țara noastră are ca sursă principală tocmai această formă de mișcare a populației, care depășește cu mult (cu aproape 300%) pe cea reglementată prin intermediul aprobărilor oficiale de stabilire definitivă în străinătate. Este mult mai ușor pentru un cetățean care dorește să părăsească definitiv țara să obțină un pașaport turistic, decît să se supună controalelor formale și formalităților impuse de o aprobare oficială în acest sens. Cazul populațiilor de țigani care au trecut în Austria sau Germania și care se deplasează în alte țări din Europa, semnalat de autoritățile din Occident, apare edificator din acest punct de vedere ;

b. *călătorii oficiale* : Dacă sub regimul dictatorial ele reprezentau una dintre sursele principale de stabilire definitivă în străinătate, în

* Conform ultimelor date oficiale publicate în presă, după culegerea și prelucrarea datelor prezentului studiu, în cursul anului 1990 au fost eliberate cetățenilor români 3 635 369 de pașapoarte, după 31 decembrie 1990 aflîndu-se în lucru imediat încă un număr de 410 037 pașapoarte.

prezent, deși numărul lor a sporit, alimentează, la cote mult mai mici decît călătoriile turistice, fluxul migrațional extern. Efectele lor în planul migrației externe sînt similare cu cele ale călătoriilor turistice cu precizarea însă că ele operează o formă de migrație selectivă, specifică mai ales categoriilor ocupaționale cu nivele superioare de instrucție și calificare profesională. În asemenea călătorii pleacă mai mult aceia care își asumă mai greu riscurile de deprofesionalizare în țara de destinație și ale adoptării statutului de emigrant. Aceasta nu împiedică însă ca o parte a populației să opteze și pentru această formă de migrație externă. Se estimează că aproximativ 20% din fluxul migrațional extern se datorează călătoriilor în scop oficial și celor turistice, considerate împreună;

e. trecerile frauduloase ale frontierei: În pofida înlesnirilor existente astăzi la plecarea în străinătate și acordarea de pașapoarte, o parte relativ mică de populație alege tocmai această formă ilicită de plecare în străinătate, sustrăgîndu-se, astfel, oricărei forme de control instituit asupra ieșirilor. Utilizează acest mijloc mai ales populația foarte tînără, în stare să-și asume riscurile unui asemenea act fraudulos și aventuros, precum și unele grupuri formate din indivizi delincvenți sau recidiviști care au săvîrșit o serie de deliecte și fapte penale în țară și care evită, astfel contactul cu organele oficiale însărcinate cu eliberarea documentelor de plecare. Pe de altă parte, acest mijloc fraudulos este folosit de o parte a populației care, dorind să ajungă mai repede în Occident și să primească înlesniri în acest sens, trece sau încearcă să treacă peste frontiera cu Iugoslavia sau Ungaria. Autoritățile de resort din Ungaria semnalează, de pildă, că pînă la începutul lunii decembrie 1990 au trecut ilegal frontiera un număr de 4 000 de cetățeni români, iar alți 5 000 au fost împiedicați s-o facă. Se estimează că în ansamblul fluxului migrator extern din țara noastră, trecerea frauduloasă a frontierei ocupă o pondere de aproximativ 5—6%;

d. exodul temporar (sezonier): Se manifestă ca o formă inedită a circulației populației românești la nivelul internațional, fiind specific acelor grupuri de populație care reușesc să obțină temporar (cel mai adesea, pe durata unui sezon) un loc de muncă în străinătate, în schimbul unor venituri valutare, după care se reîntorc în țară. Această formă este utilizată, de pildă, de șoferii care efectuează curse în Turcia, de muncitorii constructori, de țărani sau meșteșugarii din județele limitrofe graniței cu Iugoslavia, care prestează pe teritoriul vecin diferite munci cu profil agricol sau meșteșugăresc (tîmplărie, zidărit, zugrăvit etc.) în schimbul unui venit în mărci germane. Se semnalează că, în acest mod, sate întregi aflate la granița cu Iugoslavia au migrat în această țară, efectuînd în perioada august-noiembrie 1990 activități cu caracter sezonier. Un asemenea flux migrațional nu afectează din punct de vedere demografic populația românească, dar are o serie de implicații economice care se răsfrîng negativ asupra mediului de origine;

e. emigrarea definitivă: Reprezentînd o formă reglementată legal a fluxului migrațional extern, poate fi mai ușor și mai bine supusă controlului informațional și evidenței statistice. Această formă este utilizată, cu precădere, de etnicii germani și maghiari ale căror motivații de întregire a familiei ascund de fapt frustrări profunde față de politica dusă

față de naționalități de regimul dictatorial. Ea este folosită, pe de altă parte, de cetățeni români care se căsătoresc cu persoane din străinătate, ca și de acele grupuri de populație caracterizate prin instabilitate de natură politică, economică, religioasă etc. Sursa ei principală o constituie, așa cum am arătat, dimensiunea etnică. Se poate estima că în ansamblul fluxului migrațional extern controlat, această formă ocupă ponderea de aproximativ 75%. Deoarece această formă este singura în prezent despre care există informații relativ complete, încercăm în cele ce urmează o analiză de ansamblu asupra modului cum s-a manifestat ea în perioada 1 ianuarie — 30 noiembrie 1990, comparativ cu perioadele anterioare.

3. Dinamica cererilor și a plecărilor efective în primele 11 luni ale anului 1990

În perioada 1 ianuarie — 30 noiembrie 1990 s-au aprobat de către Direcția Generală Pașapoarte un număr de 127 502 cereri de plecare definitivă din țară. Din acest număr, peste 78% reprezintă numărul de cereri depuse de solicitanți înainte de revoluția din decembrie și cărora, date fiind restricțiile regimului dictatorial, nu li s-a putut da aviz favorabil. Cu alte cuvinte, numai 22% din totalul cererilor de emigrare înregistrat la sfârșitul anului 1990 reprezentau solicitări de plecare definitivă din țară depuse după revoluția din decembrie. O cifră relativ mică, dar care nu modifică efectele pe termen lung ale fluxului migrațional extern în ansamblul său. Raportat la ultimii 10 ani înainte de revoluție, numărul total de cereri de emigrare aprobate în 1990 reprezintă o proporție de peste 45% din totalul cererilor aprobate și cărora li s-a dat curs în perioada 1980—1989. Această proporție reprezentând 45% din ansamblul fluxului migrațional dinainte de revoluție indică, pe de o parte, permisivitatea sporită de care se bucură cetățenii care solicită, în prezent plecarea definitivă din țară, iar pe de altă parte, volumul sporit de activitate cu care se confruntă, în prezent, organele de resort (Serviciul Pașapoarte) în acest domeniu. În cifre absolute, aproape 12 000 persoane, în medie, pot părăsi țara noastră astăzi, pentru a se stabili definitiv în alte țări. Aceasta doar în mod teoretic, deoarece din totalul de cereri aprobate s-a dat curs efectiv, pînă acum, de către cei care au dorit să plece, doar unei proporții de cca 60%. Cealaltă proporție de 40% se află potențial fie în curs de plecare, fie pe cale de a renunța, fără a avea însă siguranța că acest ultim aspect se va realiza, fiind vorba doar de o supoziție cu caracter teoretic. În mod mult mai probabil, tendința către emigrație definitivă va continua și încă în proporții îngrijorătoare.

Pe ansamblul anului 1990, considerînd că numărului total de cereri aprobate i s-ar fi dat curs în întregime de către beneficiarii lor, s-ar fi înregistrat pe țară un indice de emigrare egal cu aproape 6 persoane la mia de locuitori, cu variații sensibile de la un județ la altul, adică peste rata medie anuală de creștere ce poate fi estimată.

Dată fiind penuria datelor disponibile despre întregul lot de persoane care au primit aprobări să plece definitiv din țară, în acest an, ne vom concentra analiza, în cele ce urmează, asupra unui eșantion de

populație de 26 935, reprezentând aproape 35% din totalul celor care au părăsit deja teritoriul țării noastre sau 21% din totalul celor care au primit aprobări în acest sens. Principalii indicatori ai dinamicii emigrației definitive sînt următorii:

a. *Structura pe sexe*

Repartizarea pe sexe a fluxului de emigranți este evidențiată de tabelul 1.

Tabelul 1

Sex	Total	% în populația țării	Indice de emigrare la mia de locuitori		
			pt. eșantion	pt. total emigranți	pt. total cei care au depus cereri
Masculin	46,80	49,33	1,10	3,17	5,21
Feminin	53,20	50,67	1,21	3,51	5,76
Total general	100,0	100,0	--	--	--

Proporția de femei care pleacă definitiv cu aprobare în străinătate este mai mare decît cea a bărbaților și depășește chiar (cu 2,53%) proporția pe țară a femeilor în totalul populației. Această tendință opusă celei la nivelul altor țări este explicabilă prin numărul mai mare de bărbați care, folosind forme ilicite de emigrare în anii dictaturii (stabilirea în străinătate ca urmare a unor călătorii oficiale sau turistice și trecerea frauduloasă a frontierei) au solicitat ulterior întregirea familiei, implicit venirea soțiilor lor în țara în care s-au stabilit. Această tendință se va micșora probabil în viitor, ca urmare a scăderii celor care folosesc forme ilicite de emigrare. Oricum, în prezent, indicele de emigrare la mia de locuitori este mai ridicat la femei decît la bărbați (vezi cele trei situații consemnate în tabelul 1), demonstrînd o mai mare mobilitate a femeilor. Pentru ambele categorii, femei și bărbați, indicele de emigrare contribuie la diminuarea valorii ratei sporului (excedentului) populației, implicit la micșorarea ratei medii de creștere demografică*, situație agravată și mai mult prin exodul femeilor aflate la vîrsta maximei fertilități, care dețin o pondere ridicată în totalul populației emigrante.

b. *Structura pe vîrste*

Structura pe vîrste a persoanelor care au părăsit definitiv țara noastră în anul 1990 constituie un indicator important, deoarece evidențiază, în primul rînd, tendința de mobilitate a populației active în raport cu cea a populației care n-a atins încă sau a depășit vîrsta de muncă (tabelul 2).

Conform datelor din tabelul 2, lotul de emigranți cercetat de noi cuprinde o proporție de aproape 60% populație activă, reprezentînd un indice de emigrare de 1,15 la mia de locuitori activi. O asemenea propor-

* Lipsesc, deocamdată, datele pentru efectuarea acestor calcule, dat fiind că datele statistice pentru anul 1990 vor apare ulterior.

ție depășește chiar ponderea pe țară a activilor în totalul populației, evidențiind faptul că o parte deloc neglijabilă din forța de muncă calificată și instruită în țara noastră este absorbită de alte țări care economisesc, în acest mod, eforturi și resurse importante. Dacă tendința de

Tabelul 2

Categoria de populație	Total %	Proporție în populația țării	Indice la o mie de locuitori
populație activă *	59,13	56,72	1,15
populație inactivă	40,87	43,28	1,03
Total general	100,00	100,00	—

* Datorită structurării specifice a grupărilor de vîrstă, operată în documentele Direcției Generale Pașapoarte, am luat în calcul doar populația între 18—60 ani, ținînd seama și de estimarea probabilă a sporului (excedentului) natural pentru 1990.

emigrare a populației active va continua în aceeași proporție, deși pare probabil ca ea să scadă în viitor la un nivel mai puțin îngrijorător, ținînd seama că, în prezent, ea are loc prioritar prin plecarea etnicilor germani, consecințele pentru pierderile de forță de muncă înregistrate de economia națională vor fi deosebit de negative.

Această situație critică poate fi și mai bine pusă în evidență, dacă ne referim la proporțiile de emigranți, furnizate de diferitele grupuri de vîrstă în ansamblul populației investigate (tabelul 3).

Tabelul 3

Vîrstă	Total %	Proporția în populația țării %	Indice la o mie de locuitori din grupe de vîrstă
sub 18 ani	27,76	28,55	1,12
18—25	11,52	12,75	1,05
26—30	7,12	6,45	1,28
31—40	17,87	14,55	1,42
41—50	10,15	11,35	1,04
51—60	12,47	11,90	1,21
peste 60 ani	13,11	14,45	1,05
Total general	100,00	100,00	—

În mod detaliat, pe aceste grupuri de vîrstă, cele mai vulnerabile la decizia de emigrare definitivă sînt categoriile cele mai tinere de populație (sub 18 ani și 18—25 de ani) care furnizează împreună aproape 40% din total. Proporția mare a grupei sub 18 ani se explică, în general, prin numărul mare de copii sau adolescenți care însoțesc pe adulți. Mobilitatea ridicată a ambelor categorii menționate la care putem adăuga și pe cea a populației între 26—30 ani afectează potențialul cel mai viguros al națiunii noastre, contribuind și pe această cale, chiar dacă într-o pro-

porție redusă, la tendința de îmbătrânire demografică a populației țării. O pondere deloc ignorabilă în ansamblul emigranților revine și grupelor mediane de vîrstă (31—40 și 41—50 ani), care furnizează mai mult de un sfert din total (aproximativ 20%), grupe care fac parte din structura matură a forței de muncă pe deplin formate și calificate, pentru pregătirea căreia s-au depus multiple eforturi economice care vor intra în beneficiul țărilor de destinație. Cît privește populația cea mai vîrstnică (peste 60 de ani și 51—60), aceasta nu depășește un sfert din total, din care peste jumătate a atins deja pragul pensionării.

Pe ansamblul lotului cercetat, doar populația între 31—40 de ani depășește, în mod semnificativ, proporția acestei categorii de vîrstă în totalul populației țării (17,87% față de 14,55%), evidențiindu-se o mai accentuată mobilitate a acestei grupări față de celelalte, aspect demonstrat și de o valoare mai mare a indicelui de emigrare la mia de locuitori din același grup de vîrstă (1,42). În rest, aceeași indici pentru celelalte grupe de vîrstă au o valoare sensibil egală, fără să ajungă să depășească mai mult de 1,42%.

c. Structura pe categorii de instrucție

Gruparea lotului în funcție de cinci categorii de instrucție, operate în documentele Direcției Generale Pașapoarte, apare în tabelul 4.

Tabelul 4

Studii	Total %
elementare	52,95
profesionale (tehnice)	10,75
liceale (postliceale)	15,81
superioare	5,76
fără studii	14,73
Total general	100,00

Cea mai mare parte dintre emigranți (aproape 70%) sînt ori fără studii, ori posedă un nivel de instrucție elementar. Numărul ridicat al celor care n-au studii (peste jumătate din lot) se explică prin proporția mare de copii care nu au ajuns încă să fie școlarizați. Ceea ce interesează însă, în primul rînd, analiza noastră este faptul că aproximativ o treime din populația emigrantă posedă nivele de instrucție profesionale (tehnice), liceale (postliceale) și superioare pentru care țara noastră a cheltuit resurse materiale importante. Deși poziția celor cu studii superioare nu depășește în lotul cercetat aproximativ 6%, dacă îi adăugăm și numărul celor plecați în ultimii 10 ani (aproximativ 10% din totalul celor plecați între 1980 și 1989) ne dăm seama că pierderile, din punct de vedere al costurilor pentru învățămînt și al efortului educațional, sînt considerabile pentru țara noastră. Nu posedăm încă datele pentru anul 1990 care să ne permită efectuarea de calcule a indicilor de emigrare, dar este de presupus că situația nu este de natură să liniștească autoritățile competente din rețeaua noastră de învățămînt.

Cea mai mare proporție de emigranți (peste 30%) o dau muncitorii, situație confirmată și de ponderea mare a acestei categorii profesionale în totalul celor plecați în perioada 1980—1989. Fiind în cea mai mare parte calificați, muncitorii părăsesc țara noastră, optînd pentru stabilirea definitivă în acele țări occidentale unde pot obține condiții economice și sociale mai bune decît la noi. Ajunși acolo, prestează activități fie în domeniul pentru care sînt calificați, fie în alte domenii care solicită nivele ocupaționale inferioare pregătirii lor. Oricum, spre deosebire de alte categorii ocupaționale, această categorie obține mult mai ușor de lucru în țările de destinație, fiind mai puțin expusă riscului de profesionalizării sau subutilizării profesionale.

d. Structura pe categorii ocupaționale

Distribuția fluxului de emigranți în funcție de ocupație este relevată în tabelul 5.

Tabelul 5

Ocupație	Total %	Indice emigrare la 1 000 locuitori din categoria ocupațională
muncitori	31,18	1,09 *
agricultori	1,93	
maștri (tehnicieni)	2,30	
funcționari	1,31	
alte ocupații cu studii medii	2,24	
ocupații cu studii supe- rioare	6,78	
elevi (studenți)	19,20	
pensionari	9,85	
casnice (fără ocupație)	25,21	
Total general	100,00	

* Nu avem, încă informații statistice despre proporția celorlalte categorii ocupaționale, astfel că ne limităm doar la numărul de elevi (studenți) din 1990.

O proporție, de asemenea ridicată, revine celor fără ocupație și casnicilor (împreună reunesec o proporție de peste un sfert din total), explicabil — cum am mai menționat — prin numărul ridicat de minori care își însoțesc părinții emigranți. Numărul elevilor și studenților este, de asemenea, ridicat (aproape 20%), înregistrînd însă un indice de emigrare doar de 1,09‰. Pentru elevi, valoarea acestui indice este de 1,1‰, iar pentru studenți ajunge la 0,58‰.

O atenție aparte trebuie acordată categoriilor ocupaționale cu calificare medie (5,85‰) și mai ales, superioară (6,78‰), care, prin stabilirea definitivă în altă țară, sînt cele mai expuse riscului de profesionalizării și recalificării într-o poziție inferioară pregătirii lor. Astfel, din categoria

celor cu calificare medie pleacă, mai ales, tehnicienii (maiștrii) și funcționarii, în timp ce din categoria celor cu studii superioare pleacă, mai ales, inginerii și economiștii. Dacă analizăm tendința de mobilitate prin intermediul indicilor de emigrare la 1000 de locuitori de aceeași ocupație, tendințele sînt și mai vizibile. Deși nu deținem date decît despre medici (farmaciști), indicele de emigrare la această profesie atinge aproape 4‰. Și aceasta în condițiile unei mari penurii de cadre medicale și al altor categorii profesionale.

În ultimul timp, se pare că mai ales categoria „cercetători” furnizează o proporție sporită în totalul populației emigrante. După statistici încă neverificate, se estimează la cîteva mii numai numărul cercetătorilor din București care au optat pentru emigrare.

În consecință, mobilitatea accentuată a persoanelor cu nivele de calificare superioară trebuie să producă îngrijorări legitime factorilor de răspundere, prin costurile ridicate necesare pentru educația și instrucția lor profesională, ca și prin efectele în planul pierderii utilității lor sociale pentru economia noastră națională, în favoarea și beneficiul altor țări. Aici se realizează, de fapt, tendința cunoscută pe plan internațional sub numele de „*brain-drain*”.

e. Structura în funcție de originea etnică

Analiza fluxului migrațional în funcție de naționalitate pune în evidență, cu prioritate, dimensiunea etnică a emigrației în țara noastră. Astfel, deși populația germană nu depășește 1,60‰ în totalul populației României, ea furnizează aproape 70‰ din ansamblul fluxului migrațional în 1990.

Dacă calculăm numărul total al populației germane emigrate într-un interval de 10 ani (perioada 1980—1989) și 11 luni (1 ianuarie — 30 noiembrie 1990), constatăm că această grupare de populație care reprezintă în cifre absolute un număr de 332.205 de persoane la recensămîntul din 1977, s-a diminuat cu 53,23‰, iar dacă ținem seama și de numărul total de cereri aprobate, în 1990, cărora nu li s-a dat curs, în întregime, pînă acum, constatăm că populația germană s-a micșorat de la ultimul recensămînt cu

Tabelul 6

Originea etnică	Total	Indice de emigrare la 1000 de locuitori *	Proporția în totalul populației țării %
germani	69,30	56,20	1,60
români	18,23	0,25	89,15
maghiari	11,49	1,85	7,88
evrei	0,42		
turci	0,15		
sirbi (croați, macedoneri)	0,09	0,76	1,37
cehi, slovaci	0,05		
ucrainieni	0,02		
țigani **	—		
alte naționalități	0,25		
Total general	100,00	—	100,00

* Pentru calcul am utilizat datele recensămîntului din 1977.

** Acest grup de populație este inclus, în datele oficiale, la categoria români (!).

63,62%. Aceste cifre sînt întărite de altfel și de comentariile unor agenții internaționale, cum este, de exemplu, France Press, care evalua în decembrie 1990 că numai în 1990 au părăsit țara un număr de 110—115 000 etnici germani, adică „peste jumătate din cei care trăiau în România cu un an în urmă”. Completînd aceste cifre cu alte estimări suplimentare, cotidianul „Die Presse”, apărut în decembrie 1990, constata că, „de la răsturnarea dictaturii Ceaușescu, peste 60 000 de sași transilvăneni au părăsit România iar din cei 40 000 rămași încă în țară cu siguranță mai doresc să plece cel puțin 20 000... Etnicii germani și-au pierdut încrederea în viitor. Unul dintre principalele motive care-i determină pe mulți să emigreze este situația economică în continuă degradare. Confrunțați cu mari greutăți, oamenii renunță și se întorc într-o patrie pe care strămoșii lor au părăsit-o acum 800 de ani”.

Apare, astfel, evident că dacă tendințele prezente vor continua, într-un an sau doi, populația de naționalitate germană se va reduce la o proporție nesemnificativă.

Valori mari le înregistrează, de asemenea, exodul populației de naționalitate maghiară (11,49 %, depășind proporția acestei categorii în totalul populației țării, echivalentă cu 7,88%), care înregistrează la nivelul lotului un indice de emigrare egal cu aproape două persoane la mia de locuitori — cetățeni de aceeași naționalitate. Dacă ținem seama de datele recensămîntului din 1977, după care numărul cetățenilor maghiari era de 1 670 568, într-un interval de 10 ani (perioada 1980—1989) și 11 luni (1 ianuarie — 30 noiembrie 1990), acest grup etnic s-a diminuat cu circa 3%, înregistrînd la nivel global un indice de emigrare egal cu aproximativ 30 persoane la mia de locuitori de aceeași origine etnică. Conform evaluărilor aceleiași agenții France Presse, în anul 1990 au părăsit țara 100 000 de membri ai comunității maghiare, cifră care, în raport cu datele oferite de Direcția Generală Pașapoarte, dacă acestea sînt reale, pare exagerată (adică de circa 7—10 ori mai mare).

Pe ansamblul lotului, cercetat, dacă românii emigranți înregistrează în anul 1990 o proporție de peste 18% din totalul emigranților, echivalentă cu un indice de emigrare sub 1‰ (peste 1‰ pentru totalul celor care au cereri aprobate de plecare în 1990), celelalte naționalități, care aveau la recensămîntul din 1977 o pondere de 1,37% în totalul populației țării, dețin o proporție de 0,98% în lot, egală cu un indice de emigrare de 0,76 la mia de locuitori de aceeași naționalitate (pentru totalul celor care au depus cereri de plecare în 1990 și li s-a aprobat, acest indice ajunge la 3,56‰). În cadrul acestei ultime categorii de populație de altă naționalitate decît cea germană, maghiară sau română, pe baza datelor de care dispunem n-am putut identifica ponderea reală a țiganilor (dat fiind că această populație nu-și declină, decît rareori, adevărata naționalitate, declarîndu-se română) și a evreilor (deoarece lipsese datele globale despre această grupare de populație), în absența căreia nu putem calcula indicii de emigrare respectivi. După surse neoficiale, menționate de agențiile de presă internaționale, care trebuie tratate cu precauție, numai în Polonia ar fi emigrat în 1990 circa 50—60 000 țigani din România, la care trebuie adăugați alte mii în Cehoslovacia, Austria, Germania etc.

Toate datele pe care le-am prezentat anterior pun în lumină dimensiunea etnică a fluxului migrațional, în anul 1990 părăsind țara, cu prioritate, grupuri de populație de altă naționalitate decât cea română (în majoritate etnici germani). Principalele țări de destinație sînt, în ordine, Germania (77,7%), Ungaria (8,27%), S.U.A., Canada, Suedia (9,27) etc. care reprezintă o puternică atracție pentru diferite categorii de emigranți care trăiesc, în prezent, drama unei societăți „anomice” ce nu le poate garanta un viitor cert. Cauzele sînt, în primul rînd, economice, dar se poate invoca climatul actual de nesiguranță care produce tendințe accentuate de exod definitiv al populației din țara noastră.

februarie 1991

Dr. SORIN M. RĂDULESCU